

SİNOPE DRAHMİ DEFİNESİ 2008

MELİH ARSLAN*

Definenin büyük çoğunluğunu oluşturan 30 adet sikke, Ankara Cumhuriyet Müzesi Müdürlüğü nezdinde Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyoneri olan Sn. Orhan ALTINTUĞLU koleksiyonunda bulunmaktadır. Definenin küçük bir parçasını oluşturan 4 adet drahmi ise, 09.06.2008 tarihinde Anadolu Medeniyetleri Müzesine satılmış ve 5-4-2008 envanter numarasına kayıtlıdır. Biz bu makaleyi sadece Sn. Altıntuğlu'nun koleksiyonunda bulunan 30 adet sikke üzerinden hazırladıktan bir süre sonra Sn. Orhan Altıntuğlu'ya bu definenin kimin tarafından satılmış olduğunu sorduk ve gördük ki, Sn Orhan Altıntuğlu'ya defineyi getirip satan kişi ile Anadolu Medeniyetleri Müzesine satan kişinin aynı kişi olduğunu öğrendik. Böylece define sikkelerinin toplamı 34'e ulaşmış oldu. Sanırım bu defineye ait bir iki sikke daha olabilir, ama definenin büyük çoğunluğunu topladığımızı umuyorum.

Böylece Pers Krallığına ait, M.Ö. 5. yüzyıl başından 1 adet gümüş siglos sikkesi ve Sinope şehrinin, M.Ö. 5. yüzyıl sonu ile 4. yüzyıl ortalarında bastırmış olduğu 33 gümüş drahmi sikkelerinden oluşan bu defineyi bulup satan, Hakan Hancıoğlu'nun ifadesine göre, define, Ankara İli, Bala İlçesi, Kesikköprü Baraj Gölü civarında ele geçirilmiştir.

Definedeki 1 Pers siglos sikkesi dışındaki tüm sikkeler Sinope'nin yaklaşık M.Ö. 415 yılında basılmaya başlayan yeni tip ve ikinci seri gümüş basımlarından oluşmaktadır. Bu drahmilerin ön yüzünde, Nymphe Sinope başı ve arka yüzünde bir deniz kartalının pençelerinde taşıdığı yunus balığı tasvir edilmektedir. Sikkenin en alt kısmında şehrin adı, ΣΙΝΩ şeklinde kısaltma olarak yer almaktadır. Bazı sikkelerde de kartalın açık olan kanatları altına gelecek şekilde sikkenin basımından sorumlu memurun (magistrat) isminin kısaltmaları olan yunanca harfler görülmektedir. Ayrıca bu tip sikkeleri Sinope'yi işgal etmiş üç kişi daha bastırmıştır. Bunlardan ilki M.Ö. 370 yılında Sinop şehrini ele geçiren Persler'in Kapadokya Satrabı **Datames**, ikincisi Satrap **Abrokomas** (M.Ö. 362-353 ?) ve üçüncüsü ise, yine Kapadokya Satrabı olan **I. Ariarathes** (M.Ö. 341-333)'dir. Ariarathes daha sonra Kapadokya Kralı (M.Ö. 330-300) olarak da, Sinope'de sikkeler bastırmıştır.

* Anadolu Medeniyetleri Müzesi, 06240 Hisar/Ankara; e-mail: arslanmelih06@hotmail.com

Bu yayınıma konu olan, Sinope Definesi sikkelerini yayınlamama izin veren değerli koleksiyoner, Sn. Orhan ALTINTUĞLU'ya kendi adıma ve bilim dünyası adına teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca müzemizin Grek sikkeleri sorumlusu Sn. M. Tefik GÖKTÜRK'e bu kıymetli definenin parçası olan 4 sikkeyi bize verip burada yayınlama olanağını sağladığı için kalpten teşekkürlerimi sunarım. Çalışmalarım esnasında büyük yardım ve desteğini gördüğüm meslektaşım Sn. Ülkü DEVECİOĞLU'na ayrıca teşekkür ederim.

Bu gümüş drahmelerde Satrap Datames'in ismi Grekçe yazılmıştır. Fakat yine Datames dönemi veya hemen sonrasında (M.Ö. 365-353) basılan bir tip vardır ki, bu sikkenin arka yüzünde Aramice harflerle **Abd Sisin** adı yazılmıştır. Bu isim Satrap Datames'in oğlu **Sysinas** (M.Ö. 362-353)¹ olarak bilinmektedir². Aramice yazıtlı olan ikinci tip sikkeler ise, M.Ö. 341-333 yıllarında Kapadokya Satrabı olan Ariarathes tarafından bastırılmıştır. Orhan ALTINTUĞLU koleksiyonu, Kesikköprü Sinope Definesi'nde Satrap Datames'in 7 sikkesi (bkz., kat. no. 27-33) vardır.

Define içinde bulunan en erken tarihli sikke, **Pers Büyük Kralı Darius I** (M.Ö. 510-485)'e ait olandır (kat. no. 1). Definenin en erken tarihli bu gümüş siglos sikkesinin ön yüzünde, büyük kral belden yukarısı profilden sağa dönük gösterilmiş olup, başında tiara taç, sağ elinde iki ok ve sol elinde yay tutar şekilde betimlenmiştir³. Sikkenin arka yüzü şekilsiz çukurluk şeklindedir. Sikke çok aşınmış ve hayli kullanılmıştır. Sikkenin ön yüzünde adeta bu kullanımı ispat edercesine vurulmuş 4 adet zımba izi görülmektedir. Bu küçük zımba çukurlarından en büyük olanı dikdörtgen şeklinde olup, içerisine gemi çapası motifi kazanmıştır. Bu nedenle buna zımba değil, bir erken devir konturmarkı demek daha doğru olacaktır (bkz., resim 1). Definemiz içerisinde yer alan bu gümüş Pers siglos (yarım stater), "Carradice'nin Pers Sikkeleri gruplandırmasına göre, M.Ö. 500-485 yıllarına tarihlenmekte ve siglos tiplerinden I-IIIa grubuna dahil edilmektedir"⁴. Carradice'ye göre definemizdeki bu Pers siglosu altın darik ve gümüş siglos birimindeki sikkelerin en erken tarihli örneklerindedir.

Bu duruma göre, Ankara-Kesikköprü Sinope Definesi'nde bir Pers siglos sikkesi haricinde 33 adet gümüş Sinope drahmisi bulunmaktadır. Sinope gümüş drahmelerinin tümü, M.Ö. 415 yılından sonra tedavüle çıkmış olan, ikinci seri basımlardan, Nymphe Sinope başlı gruptandır. Bu seri sikkeler, M.Ö. 415/410 yılında ortaya çıkmakta ve M.Ö. 322 yılında sona ermektedir. Bu sikkeler altı farklı zaman aralığında üretilmişlerdir. Definedeki 33 Sinope drahmisinin bir değerlendirmesini yapmadan önce, Paphlagonia ve Sinope sikke basımları hakkında biraz bilgi vermekte yarar görmekteyiz.

Paphlagonia: Anadolu'nun kuzey kesimindeki antik bölgenin adıdır. Batıda Bithynia, doğuda Pontus, güneyde Galatia, kuzeyde Pontus Euxinus'la (Karadeniz) çevrilidir. Bugünkü Kastamonu, Sinop, Bartın, Çankırı illerinin tümünü, Karabük İlinin doğusu ile Çorum'un batı bölümünü içine alır.

Bölgenin batı sınırı, Filyos Çayının ağzından, Bithynia şehri Tium'un doğusundan başlar ve doğu sınırı ise, Amisus'un batısında, Kızılırmak'ın (Halys) denize döküldüğü Bafra Ovası'nda sona ermektedir. Bölgenin Karadeniz'e açılan doğu ve

¹ Weber 1929: no. 4815.

² *HN*: 508; Rec. gén.: 183.

³ Bkz., Carradice 1987: 94, no. 10 [Pl. XI/10].

⁴ Carradice 1987: 94, no. 10 (Plate. XI/10).

batı sınırlarını iki ırmak, batıda, Filyos (Billaios) ve doğuda, Kızılırmak sınırlamaktadır.

Paphlagonialılar, Homeros'ta adı geçen en eski kavimlerdenidir. Paphlagonialı prenslerin çoğu, Troya Savaşı'na katılan Pylaimenes'in soyundan geldiklerini göstermek için Pylaimenes adını taşırlardı. Hitit Devleti yıkıldıktan sonra bir süre Phrygia egemenliğinde kalan Paphlagonia daha sonra Lydia egemenliğine girdi.

Bölgenin Pontus Euxinos kıyıları, Grek dünyasınca tanınıyor ve biliniyordu. Özellikle de Karadeniz şehirleriyle ticaret yapan ve koloniler kurmuş olan Miletoslular tarafından; ama İskender İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla oluşan krallıkların kurulmasından sonra, bu yerleşimlerden sadece bir kaçının sikke darphaneleri olmuştur. Bunlardan Paphlagonia'nın liman şehri olan Sinope, M.Ö. 5. yüzyılın başından itibaren, uzun süre para basan tek yer oldu. Bu da yalnızca, Kromna ve Sesamos'un piyasaya çok nadir gümüş sikkeleri sürdüğü M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürdü. Aynı bölgenin diğer şehirleri daha geç zamanda, Diadokhlar ve Pontus Mithradates Hanedanlığı zamanında nümizmatik dünyasında görüldüler.

İdari açıdan, Paphlagonia, Pers Kralı Büyük Darius tarafından (M.Ö. 522-485) büyük Phrygia Satraplığı'na dahil edilmiştir. Fakat daha sonra Pers kralları bu bölgeye kendi otoritelerini kabul ettirmekte ve vergi almakta büyük güçlükler çektiler. Özellikle M.Ö. 4. yüzyılda, Pers büyük kralına karşı başlatılmış olan satrap ayaklanması bölgede kontrolü daha güçleştirmiştir. Bölgenin en büyük ticari limanı olan Sinope'de Pers satrapları, Datames, Hydarnes, Abrokomas ve Ariarathes adına basılmış sikkeler, bölgenin tekrar Pers boyunduruğuna girdiğinin bir kanıtıdır. M.Ö. 375 yılında Satrap Datames tarafından ele geçirilen Sinope'de basılan bu gümüş paralarda satrapların isimleri bulunmaktadır. Aynı tipte olan bu sikkelerden, Abrokomas'ın, Hydarnes'in ve Ariarathes'in sikke yazıtları Aramice yazılmıştır. İskender ise, vergi almaksızın, Paphlagonialılar'ın imparatorluğuna bağlanmasıyla yetinmiştir. İskender'in ölümünden sonra, M.Ö. 321'de, Eumenes ve Perdikkas, Kappadokia Satrapı Ariarathes'in otonom idaresine tamamen son verdiler ve bundan sonra Paphlagonia sırasıyla Eumenes, Antigonos ve Selevkoslar'ın boyunduruğuna girdi⁵.

M.Ö. 546'da Kiros'un (Kserkes) Lydia Krallığı'nı ortadan kaldırmasıyla bölge Pers yönetimine geçti. Persler'in Satraplık düzeni içinde Kappadokia halkları ve Anadolu'nun kuzeyindeki daha başka halklarla birlikte üçüncü satraplığa alındı. M.Ö. 480'de Kserkses'in ordusunda Paphlagonialı askerler de görev yapıyordu. M.Ö. 334'te Anadolu'ya giren Büyük İskender'in egemenliğine geçen bölge, onun ölümünden sonra Eumenes'in yönetimine girdi. Daha sonra doğu komşusu Pontus Kralları'nca ele geçirilinceye kadar ülke yerel prensler tarafından yönetildi.

⁵ Babelon, *traité* : 1515-1516.

Pontus Kralı Büyük Mithradates'in M.Ö. 65'te Romalılara yenilgisi üzerine, Paphlagonia Romalılar'ın idaresine girdi ve bölgeye gelen büyük Pompeius, İ.Ö. 64 yılında, yeni bir idari yapılandırma gerçekleştirdi. Pompeius, Paphlagonia'nın kıyı kesimini Pontus Eyaleti'ne ilave etti, kalan iç kesimlere yerli prenslerden yöneticiler atadı. Bu ilk yerli kral Attalos'tur. Attalos M.Ö. 40 yılında ölünce, M.Ö. 37 yılında Marcus Antonius tarafından Kastor'un oğlu Deiotaros Philadelphos'a krallık verildi. Deiotaros'un da M.Ö. 6 yılında ölmesi üzerine, ülkenin tümü Romalılar'ın eline geçti. Dağlık olan iç kesim İmparator Augustus tarafından Galatia Eyaleti'ne bağlandı. Kıyı kesimi ise Pontus'un büyük bir kısmı ile birlikte Bithynia Eyaleti'ne dahil edildi.

Sinope Tarihi ve Sikke Darpları: Antik çağda "Paphlagonia" olarak adlandırılan bölgenin kuzey ucundaki Sinope'nin kuruluşu ve kolonizasyonu Karadeniz Bölgesi'ndeki diğer antik kentler içinde en karmaşık olanıdır. Çünkü Sinope, klasik çağlardan beri önemli bir kent olma özelliğini korumuştur. Kent Argonautlar Efsanesi'nin de uğrak rotası üzerindedir. Kentin kuruluşu ile ilgili karışıklık, antik kaynakların verdiği ve kendi içerisinde tutarsızlık gösteren tarihlerin bilim adamları arasında yarattığı tartışmadan kaynaklanmaktadır. Tartışmanın odak noktası Sinope'nin, Kimmer istilasından önce mi (M.Ö. 8. y.y. ortasından önce), yoksa sonra mı (M.Ö. 7. y.y. sonu) kurulduğu, ya da her iki dönemde de kolonize edilip edilmediği yönündedir.

Genel olarak kabul gören inanış ise, Sinope'nin M.Ö. 630 tarihlerinde Miletos-lular'ca bir koloni şehri olarak kurulmuş olduğudur.

Kentin adının nereden geldiği konusunda değişik görüşler ileri sürülmüş olsa da, ırmak tanrısı Asopos'un kızlarından biri olan Sinope'den gelmiş olduğu tezi en geçerli ve inandırıcı olanıdır. Çünkü, şehrin M.Ö. 5. ve 3. yüzyıllarda basılan gümüş sikkelerinde ön yüz tasviri olarak daima "**Nymphe Sinope**" başı kullanılmıştır.

Kentte ilk sikke, yaklaşık olarak M.Ö. 500 yılında bastırılmıştır. Karadeniz şehirleri içinde en erken tarihli bu gümüş sikkeler, şehrin erken tarihlerden itibaren ekonomik ve sosyal gelişimini bize yansıtması açısından çok önemli belgeler olmaktadır. M.Ö. 500-435 tarihleri arasında basılan ilk seri gümüş sikkeler, Aegina ağırlık sisteminde darp edilmiş drahmilerdir. Ön yüzlerde sola dönük kartal başı ve bunun altında küçük bir yunus balığı ve arka yüzde ise, iki kabartma noktalı kare çukur (incus) bulunmaktadır⁶. Kare çukur, önce dört bölümlü pütürlü yüzeyle, sonra kabarcıklar ve bu bölümlerin açılarında harfler ortaya çıkıyor. İlk serideki stilize kartal başlılar bu devrenin sonuna doğru doğal kartal başı olarak karşımıza çıkmaktadır⁷. Bu değişimler M.Ö. 453 veya 435 yılına kadar devam eder. Bu tarihte, Sinope başka para biçimlerini ve yeni bir ayar sistemini benimsemeye başlamıştır.

⁶ BMC Paphlagonia: 95, no. 1-3, Pl. XXI, 10-12; Rec. gén.: 194*-195*, no. 1-8; SNG v. Aulock, no. 196-197; SNG Cop., no. 272-273; SNG BM IX: no. 1359-1366.

⁷ BMC Paphlagonia: 95, no. 4-5, Pl. XXI, 13-14; Rec. gén.:195*, no. 10; SNG BM IX: no. 1367-1372.

Definemizdeki sikkelerle aynı gruptan olan bu yeni tip sikkelerin ön yüzünde, Nymphe Sinope'nin başı sola ve arka yüzde ise, bir yunus balığını sırtından pençeleriyle kaldırıp uçuran deniz kartalı betimlenmiştir.

Bu yeni para basımının nedeni, Sinope'ye demokratik bir rejimin girmiş olmasıydı. Şunu biliyoruz ki, 453 tarihinden hemen sonra 436 yılında Atinalılar, Sinope'de tiran Timesilaos tarafından yürütülen iktidarı devirdiler, Atinalı Perikles bir Hellen kenti olan Sinope'yi özgür yapmak için tiranın evine ve topraklarına Atina'dan getirdiği 600 gönüllü göçmeni yerleştirmiştir. Atina'nın tesiriyle yeni çıkarılan bu Nymphe Sinope başlı drahmiler, Attika ağırlık sisteminde olmayıp, ağırlığı azaltılmış Aegina veya Pers standartında basılmışlardır. Bu yeni tip drahmilerin ağırlıkları, 5.80 gram ile 6.20 gram arasında değişmektedir.

Pers Satrabı Datames tarafından da Nymphe Sinope başlı drahmiler, Sinope'yi işgal ettiği 370 tarihinden, öldüğü 362 tarihine kadar bastırılmıştır. Bu sikkelerde şehrin isminin yerinde Datames'in ismi Grekçe olarak yazmaktadır. Datames sonrası bir başka Pers Satrabı Abrokomas'ın ismi bu tip sikkelerde Aramice yazılı olarak görülmektedir. Yine ayrıca Kapadokya Satrabı ve Kralı olan Ariarathes'in (M.Ö. 341-322) adını taşıyan ve Aramice yazıtlı sikkelerle bu seri devam etmiştir.

Perdikkas ve Eumenes tarafından yenilen I. Ariarathes M.Ö. 322 yılında ölür. Onun ölümünden sonra, Sinope İskender İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla ortaya çıkan monarşilerin parçası oldu. Nymphe başlı drahmiler, tiplerini hiç değiştirmeden basımlarını M.Ö. 220 yılına kadar sürdürmüşlerdir. 220 yılından sonraki sikkeler Attika ağırlık sisteminde basılmıştır⁸.

Pontus Kralı I. Pharnakes (M.Ö. 185-169) Sinope'yi zaptetti. M.Ö. 169 yılında Pontus Krallığı'nın başına geçen IV. Mithradates Philopator ise, başkenti Amasya'dan Sinope'ye taşıdı. Kent, kültür ve sanatta en yüksek dönemini bir Sinopeli olan ve M.Ö. 120'de Pontus Krallığı'nın başına geçen VI. Mithradates Eupator (Büyük) döneminde yaşamıştır⁹. Bu dönemde darphane hem krallık sikkeleri, hemde kent adına bağımsız sikkeler bastırmıştır.

Pontus Kralı VI. Mithradates'in M.Ö. 70 yılında Romalı konsül Lucullus'a yenilmesiyle Pontus Krallığı dağılmış ve Sinope Romalılar'ın eline geçmiştir. Şehri yakıp yıkan Romalılar, bölgeyi Roma'nın bir eyaleti yapmışlardır. Caesar, M.Ö. 45 yılında şehre maddi yardımlar yapmış ve Sinope'yi "Colonia Julia Felix Sinope" adıyla koloni şehri haline getirmiştir.

Şehir, Roma İmparatorluk dönemi başından, Gallienus (M.S. 253-268) dönemine kadar sikke basımlarını sürdürmüştür¹⁰.

⁸ Babelon 1901: 1515-1516; Hind 1971: 13; Boardman 1988: 247; Keleş 2003: 8-9; Keleş 2006: 99-106.

⁹ Robinson 1906: 248; Hind 1971: 41.

¹⁰ HN : 506-509.

Nymphe Sinope Başlı Drahmilerin Tarihlendirilmesi: Definemizdeki sikkelerin biri hariç tümü Nymphe Sinope başlı gruptan olan sikkelerdir. Sinope darphanesinin M.Ö. 500 tarihinde başlayan stilize ve doğal kartal başlı, altta yunus balıklı ve arka yüzü iki kare çukurlu gümüş sikke darpları serisinden sonra gelen, Nymphe Sinope başlı 2. tipin başlama tarihi hala dahi tartışmalı bir konudur.

Atatürk Üniversitesi öğretim üyesi, Dr. Vedat Keleş, "Sinop Gümüş Sikkeleri" konulu yayınlanmamış doktora tezinde¹¹, Sinope'nin tüm gümüş basımlarını enine boyuna incelemiştir. Dr. Keleş'in sınıflandırmasına göre, Sinope'nin gümüş basımları içinde ikinci tipi oluşturan "Nymphe Sinope başlı seri, ele geçen örneklerden anlaşıldığı kadarıyla Sinope'nin antik dönemde en fazla sevilen ve basılan tipidir. Nymphe Sinope başlı seriden önce kullanımda olan doğal kartal başlı örnekler, stildeki gelişim ve memur isimlerinin tek harfle de olsa belirtilmesi açısından tip olarak en erken örnek olan stilize kartal başlı ve yunuslu seriyi devam ettirmektedir. Şimdi burada ele alınan örnekler ise, stilin yanında tipin ve anlayışın da değiştiği ilk örnekler olmaktadır. Önceki ilk serinin iki farklı grubunda ön yüzlerde görülen kartal başı ve altındaki küçük yunus balığı birlikteliğinin, bu ikinci tipte, arka yüzde, daha değişik bir ikonografik kompozisyonda tekrar ele alınmış olduğunu görmekteyiz.

Ön yüzde, Nymphe Sinope'nin başı ve arka yüzde, yunus balığı üzerinde deniz kartalının betimlendiği serinin ne zaman dolaşıma girdiği, diğer ilk seri gibi tartışmalı olduğu için, bu konuya burada değinmek yerinde olacaktır kanısındayım.

Nymphe Sinope başlı basımların ilk ne zaman darp edildikleri konusunda, çok değerli bazı nümizmatlar bir takım önerilerde bulunmuşlardır: Sinop gümüş sikkelerinin ilk tasnifini yapmış olan Six¹², ilk seri basımları olan stilize kartal başlı ve doğal kartal başlı olanları, **M.Ö. 480-415** aralığına koymaktadır.

Six, Nymphe Sinope başlı ikinci seriyi, **M.Ö. 415** yılından başlatmakta ve 306 yılında bitirmektedir. Six, Nymphe başlı seriyi kendi arasında altı ayrı kronolojik grup olarak incelemektedir. Bunlar şöyledir: **1. Grup** (M.Ö. 415-394), Nymphe'nin küpesi ve kolyesi olmayanlar ve arka yüzde, kare çukur, kartalın kanadı altında magistrat isimlerini çağrıştıran bir harf; **2. Grup** (M.Ö. 394-364), küpe, kolye olmayan ve arkada yuvarlak çukurluk, kartalın kanadı altında magistrat isimlerini çağrıştıran iki veya üç harf; **3. Grup** (M.Ö. 364-350), şehir adının yerinde, Datames ve Abd Sisin gibi satrap adı olanlar, kartalın kanadı altında magistrat isimlerini çağrıştıran harf veya monogram olanlar; **4. Grup** (M.Ö. 350-333), Arami yazıtlı olanlar; **5. Grup** (M.Ö. 341-333), Kapadokya Satrabı I. Ariarathes tarafından bastırılan Arami yazıtlı olanlar; **6. Grup** (M.Ö. 333-306) Nymphe'nin üç sarkaçlı küpesi ve kolyesi olan, bazılarında önyüzde sol boşlukta, *Aplustre* sembolü ve arka yüzde üç veya beş harfle yazılmış magistrat isimleri olanlar.

¹¹ Keleş 2003: 33-190.

¹² Six 1885: 15-35.

Six'ten sonraki bazı nümizmatlar ise, Nymphe Sinope başlı bu yeni seriyi, M.Ö. 453 yılından başlatmakta ve 220 yılında bitirmektedir. Bunlardan Head¹³, Waddington-Babelon-Reinach¹⁴ ve Newell¹⁵ bu konuda hem fikirdir. Buna karşın bazı bilim adamları¹⁶ ise, bu serinin M.Ö. 413'te Atina'nın Sicilya'da uğradığı yenilginin hemen öncesinde basılmış olabileceği şeklinde görüş bildirmektedirler. Sinop gümüş sikkeleriyle son çalışma olan ve M.Ö. 401 yılında gömüldüğü tespit edilen "Karadenizden Bir Gümüş Define" isimli yayınında Pfisterer¹⁷, Nymphe Sinope serisinin M.Ö. 380'de basılmış olduğunu ve bunun kesin bir kronoloji olduğunu ileri sürmektedir. Sonuç olarak, definemizdeki Nymphe başlı drahmiler için elimizde M.Ö. 453, 415/13 ve 380 olmak üzere üç ayrı başlangıç tarihi bulunmaktadır.

Nymphe Sinope başlı serinin başlangıç tarihini tespit etmek için yukarıda verilen öneriler ve tarihler yanında birkaç defineyle tarihi olayları da göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Kraay-Moorey tarafından yayınlanan "Karadeniz Definesi'nde" gerek doğal kartal başlı, gerekse Nymphe Sinope başlı seriden örnekler bulunmamaktadır. Define, M.Ö. 425-420 tarihli olduğuna göre, her iki seri için bu tarihte tedavülde olmadıkları yada tedavülde olup, Karadeniz Definesinde yer almadıkları şeklinde bir yorum yapılabilir.

Bir diğer define ise, az önce belirttiğimiz üzere Pfisterer'in yayınladığı Akamenid Definesi'dir¹⁸. Bu definede de öncekinde olduğu gibi, doğal kartal başlı ve Nymphe başlı örneklerden bulunmamakta, sadece stilize kartal başlı ve yunuslu örneklerden bulunmaktadır. Akamenid Definesi'ndeki örnekler ve gömü tarihi dikkate alındığında, yeni serinin bu defa M.Ö. 401'den sonra tedavüle çıkmış olabileceği anlaşılmaktadır. Ancak bir önceki definede olduğu gibi bu define içine de Nymphe başlılar konulmamış veya henüz üretilmemiş olabilir.

Newell tarafından yayınlanan ve gömü tarihi M.Ö. 380 olan Kilikya Definesi'nde¹⁹ Nymphe başlı barbarik stilde bir sikke ele geçmiştir. Antik Ekbatana kentinin 65 km. güney doğusunda Malayer'de ele geçen ve gömü tarihi M.Ö. 375 olan "Akamenid Definesi'nde"²⁰, bir adet Nymphe Sinope başlı sikke bulunmaktadır. Bütün bunlar gösteriyor ki, Nymphe Sinope başlı serinin bu tarihlerde veya daha öncesinde tedavülde olduğu anlaşılmaktadır.

Yaşadığı tarih dikkate alındığında Ksenophon'un anlatımlarını da dikkatlerden uzak tutmamak gerekmektedir. Ksenophon, "Anabasis (= Onbinlerin Dönüşü)"

¹³ HN: 508.

¹⁴ Rec. gén.: 193*-196*, no. 17-19.

¹⁵ Newell 1914: 8.

¹⁶ Six 1885: 21; Wroth 1889 (BMC Paphlagonia): 93; Babelon, *Luynes*: 5; Sear 1979: 345; Hind 1976: 3; Kraay-Moorey 1981: 17; Casey 1986: 18.

¹⁷ Pfisterer 2000: 13-26.

¹⁸ Pfisterer 2000: 5-90.

¹⁹ Newell 1914: 8.

²⁰ Schlumberger 1953: 50-54.

isimli eserinde, M.Ö. 401'de tüm Karadeniz'den ve oradaki halklardan söz ederken, Sinope'den ve oradan gelen elçilerden de bahsetmektedir²¹. Aşağıda belirtilen sözlerden Sinope'nin yaklaşık M.Ö. 401'de bağımsız ve halkının da Hellen olduğu anlaşılmaktadır. Ksenophon'un Sinope ile ilgili ifadelerini belirtmiş olduğumuz define buluntularıyla birlikte değerlendirdiğimizde, bağımsız halkı Yunanlı olan ve bölgesinde Trapezus, Kotyora ve Kerasos gibi koloniler kurabilecek kadar gelişmiş Sinope için bu dönem oldukça parlak bir evre olmalıdır. Sinope gümüş sikkelerinde ele geçen buluntular içerisinde Nymphhe Sinope başlı bu yeni seri, kentin bu parlak döneminde ortaya çıkmış olmalıdır.

İkinci önemli bir olay ise, Datames isminin yer aldığı Nymphhe Sinopeli örneklerdir (bkz., kat. no. 27-33). Kapadokya Satrabı Datames'in M.Ö. 372'de "**Satraplar Ayaklanması**" olarak bilinen ayaklanmayı başlattığı²² Paphlagonia'ya sefer düzenlediği ve Sinope'yi kuşatarak egemenliği altına aldığı bilinmektedir²³. Datames, M.Ö. 362 yılında öldüğüne göre, bu tarih Datames isimli sikkeler için *terminus post quem*dir. Datames ilk sikkelerini M.Ö. 370-365'de basmaya başlamışsa, bu yeni seri kesinlikle bu tarihten önce tedavüle çıkmış olmalıdır. Çünkü sikkelerden anlaşıldığı kadarıyla Datames'in kentin otonom sikke darbına karışmadığı, kent lejandının yerine Datames'in isminin yazılı olması, başka hiçbir detayın değişmemesinden anlaşılmaktadır²⁴. Bu da bize Nymphhe Sinope başlı serinin Datames öncesinde basılmış olduğunu kanıtlamaktadır²⁵.

Sonuç olarak, bütün bu açıklamalarımızdan sonra, tarihi olayları ve define buluntularını göz önüne alarak, Nymphhe Sinope başlı seri için başlama tarihini M.Ö. 415-400 tarihi olarak düşünmek istiyoruz.

Nymphhe Sinope başlı serilerde en önemli özellik, memur isimleridir²⁶. Magist-rat (memur) isimleri sikkenin arka yüzünde, kartalın kanadı veya kuyruğu altında, bazende sol boşlukta, kartalın başı ile yunusun başı arasında bulunmaktadır. Aynı memur isimli sikkeler tarih olarak aynı olacaklarından, bu tür sikkelerin stilistik anlamda farklılık gösterse bile kronolojik anlamda aynı seri içinde incelenmesi gerekmektedir. Bundan dolayı bizde definemizi bu şekilde inceledik. Numizmatikte genel bir kural olarak kullanılan kalıp ilişkileri açısından define sikkelerini incelemek çok önemlidir. Çünkü bu incelemeler neticesinde, belirlenmiş olan bir kalıbın, bir süre sonra kalıbın eskimesinden ötürü yerine yeni bir kalıp kullanılması zorunlu olmaktadır. Böylece aynı memurun adı olan iki veya daha farklı kalıplara rastlan-

²¹ Ksen. Anab. V, V, 7-25: "Askerler Sinope şehri siz Helenleri barbarlara karşı olan zaferlerinizden dolayı kutlamak için bizleri gönderdi. Bundan başka bu kadar çok ve duyduğumuza göre tehlikeli maceralardan kurtularak sağ salım gelişinizden dolayı sizleri tebrik etmektedir. Hellen olan bizler siz Hellenlerden kötülük beklemeyiz. Kotyora bizim kolonimizdir ve barbarlardan aldığımız bu araziye buralılara verdik".

²² Mogsey 1989: 107-139.

²³ Harrison 1982: 181.

²⁴ Reinach 1888: 8; Hind 1969: 39.

²⁵ Keleş 2003: 63-65.

²⁶ Memur isimleri için bkz., Tablo I.

maktadır. Aynı memurun adı olmasına rağmen farklı stilde işlenmiş kalıpların nedeni ise, memur aynı kalmasına rağmen yeni kalıbı oyan ustanın ya aynı işçiliği tekrar edememesi veya kalıp ustasının farklı kişi olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece aynı memur adını taşımasına rağmen sikkeleri yan yana koyduğumuzda saç yapılarının, takılarının, yüzdeki ifadenin, Sinope'nin başında, saçları ense hizasında topuz şeklinde tutmaya yarayan saç aksesuarı, "Sphendone"nin, kartalın tüylerinin ve yunusun pulunun işlenişinin çok farklı olduğu görülecektir.

Ancak yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi, tüm bu farklılıklara rağmen aynı memur ismini taşıyan sikkeler tarafımızdan katalog içerisinde birlikte değerlendirilmiştir.

Define Sikkelerinin Stilistik Açından İncelenmesi: Definemizin çoğunluk sikkelerini "*Nymphe Sinope Başlı*" drahmiler oluşturmaktadır. 34 adet olan definenin, 33 adetini oluşturan Sinope drahmileri hakkında yukarıda geniş bilgiler verdik. Şimdi, kataloğumuzun 2-34 sıra numarasındaki bu 33 adet sikkeyi, tek tek inceleyerek bir değerlendirme yapmak istiyoruz. Kataloğumuzu öncelikle kronolojik sıra ve magisrat isimlerine göre (alfabetik sırayla) düzenledik. Bu sıralama sonucunda define sikkelerinden kendi içinde 17 farklı grup oluşturduk. Bu grupları da, magistratlı olanlar, magistratsızlar ve satrap isimliler diyerek tasnif ettik. Aşağıda her bir grubu kendi içinde ve diğer grup sikkeleriyle olan ilişkileri açısından incelemekteyiz:

Grup I – Magistrat ismi olmayanlar: Bu ilk grupta, 6 adet sikke bulunmaktadır. Kataloğumuzun 2, 3, 4, 5, 6 ve 7 sıra numarasındaki bu sikkelerin ortak özelliği, hiçbirinde memur ismi olduğu düşünülen Grekçe harflerin olmamasıdır.

Bu 5 sikkeden ilk dördü bu serinin en erken basımlarıdır. 5. ise, bu dört sikkeye göre daha geç basımlı olduğunu düşünmemize rağmen (bkz., kat. no. 6), memur ismini tespit edemediğimiz için mecburen bu sikkeyi 1. grupta incelemek zorunda olduğumuzu belirtmek isteriz.

Definemizin ilk Sinope sikkesi, kataloğumuzun 2 numaralı sikkesidir. Bu sikkenin ön yüzündeki *Nymphe* başı arkaik ifadeli olup, stilize olarak işlenmiştir. Saçları arkada toplayan *sphendone* ve alın üzerindeki toplanan saç demeti çok basit ve detaysızdır. Kulakta küpe ve boyunda kolye yoktur. Ağız iki iri nokta halinde ve açıktır. Bu haliyle bu tip barbarik basım olabilir. Sağ üst kısımda kenardan başın ortasına kadar kesik ve kulak üzerinde kare çentik çukuru ve en dışta noktali bordür. Arka yüzde, kare çukur (*quadratum incusum*) içinde kartal ve yunus sola ve altta kent lejandı. Kartalın kanat ve kuyruk tüyleri kalın ve paralel çizgilerle belirtilmiş, yunusun ve kartalın başı doğal işlenmiştir. Derin kare çukurdan ve ön yüzdeki *Nymphe*'nin arkaik ifadesinden dolayı bu tip erken basımlıdır.

Kataloğumuzun 3 numaralı sikkesi, 2 numaralı sikke ile çok benzer olup, *sphendone* belirgin ve alın üzerinde toplanan saçların boğumları dikey bölümlü

şekildedir. Baş üzerinde derin kesik var. Arka yüzde yuvarlak çukurluk içinde kartal ve yunus, kartalın kuyruğu kısa ve küt.

4 numaralı sikke, barbarik bir tiptir. Nymphe başı çok özensiz işlenmiştir. Yanak ve şakakta kare şeklinde iki kesik çukuru var. Noktalı bordür iri tanelidir. Arka yüzdeki figürlerde basım sırasında oluşan kalıptan kayma izi net bir şekilde görülmektedir.

5 numaralı sikkede, Nymphe çok güzel ve klasik stilde işlenmiştir. Saçları ensede topuz şeklinde saran sphendone'nin inci süslemesi ve alın üzerinde toplanan saç bükümleri belirtilmiştir. Sağ boşlukta kesik çukuru. Noktalı bordürdeki noktalar küçük ve ardışık bir sırada dizilmiştir. Arka yüz çok aşınmış olup, kartalın tüyleri düzleşmiştir. Arka yüzdeki aşınmadan dolayı, belki de mevcut olması gereken memur ismi bu sikkede okunamamıştır. Ön yüzdeki Nymphe'nin daha güzel işlenmiş yüz ifadesi bu sikkenin önceki dört sikkeye göre daha geç basım olabileceğini bize düşündürmektedir.

6 numaralı da ise, Nymphe'nin sphendone'si ve saç süslemesi belirtilirken, alnın üzerine iki adet spiral bukle yapılmıştır. Boyun üzerinde boydan boya bir kesiklik vardır. Arka yüzde, kartalın kuyruğu ince ve çok uzun yapılmıştır. Ayrıca ön yüzde, basım esnasında oluşmuş kalıptan kayma mevcut olup, bu durum Nymphe'nin çenesinde ve dudağında iç içe iki çizgi olarak görülmektedir.

7 numaralı sikkemizin ön yüzündeki Nympe başı klasik stilde ve çok güzel ifadedir. Ensedeki sphendone ve alın üzerindeki saç bukleleri iyi işlenmiş, kulakta sarkıtlı üçgen küpe ve boyunda kolye olabilecek bir çıkıntı mevcut. Arka yüzde kent lejandı ve figürler çok güzel işlenmiştir. Fakat, kartalın kanadı basım esnasında sikke pulu yuvarlaklığının dışında kaldığından, kanat altında olması muhtemel memur ismi okunamamaktadır.

Birinci grubun en önemli özelliği magistrat isimlerinin ve Nymphe'nin kulağında küpenin (7 numaralı sikke hariç) olmamasıdır.

Sonuç olarak, Bu grubun 5 ve 7 numaralı sikkeleri, stilistik açıdan daha geç görünmelerine karşın, memur isimleri okunamadığından bu grup içerisinde incelenmiştir.

Grup II - Magistrat, A: Bu grupta tek örneğimiz bulunmaktadır (kat. no. 8). Ön yüzde Nymphe Sinope başı klasik stilde ve çok özenli işlenmiştir. Ensede saçları toplayan sphendone ve alın üzerinde kalın bir saç kümesi belirgindir. Kulakta sarkıtlı ve sepet şeklinde, ucu topuzlu küpe vardır. Kenardan çeneye kadar uzanan kesik izi belirgindir. Arka yüzde, yunusun üzerindeki kartalın kanat tüyleri paralel çizgiler halinde çok belirgin, kuyruk bitimi üç çizgi şeklinde bitmekte ve kuyruk altında, memur ismi, A. Kent lejandı sikke pulunun kesimi dışında kaldığından okunamamaktadır.

Grup III – Magistrat, ΑΓ (veya ΑΓΗ): Kataloğumuzun 9 ve 10 numaralı iki sikkesi ΑΓΗ memur isimli olmasına karşın farklı kalıptan üretilmişlerdir. Nymphe başları klasik ifadeli ve çok güzeldir. Saç süslemeleri ve sarkıtlı üç ucu topuzlu küpeleri benzerdir. 9 numaralının sağ alt kenarından kulağa doğru gelen kesik ve 10 numaranın sağ üst kenerında kesik çizdiği mevcut. Arka yüzde, kartalın kanadı altında memur ismi, ΑΓ[Η] okunmaktadır.

Grup IV – Magistrat, ΒΟ: Definemizin 11 numaralı sikkesi, ΒΟ isimli memura aittir. Nymphe klasik ifadeli olup, saçları ensede toplayan sphendone ve alın üzerinden kulağa kadar bir boğum halinde toplanmış saçların üst kısımlarında spiral şeklinde bir sıra saç buklesi süsü yapılmıştır. Kulakta küpe yok. Arka yüzde, Kartalın kanadı altında ΒΟ yazısı okunmaktadır. Kartalın kuyruğu ise, kısa ve küt yapılmıştır.

Grup V – Magistrat, ΓΟ: Bu grubumuza giren tek örnek 12 numaralı sikkemizdir. Önyüzde, Nymphe başı çok güzel işlenmiş, yüzdeki klasik tebessüm, sphendone'yi tutan inci süsleme, alın üzerinden kulağa uzanan saç boğumu üstündeki spiral saç bukleleri ve en tepede yukarı kalkık tek bukle belirgindir. Ayrıca yanağa inen S şeklinde saç buklesi ve ucu topuzlu küpe mevcut. Kartalın kanadı altında memur ismi ve en altta kent lejandı net bir şekilde okunmaktadır.

Grup VI – Magistrat, ΓΟΙ: Bu grubumuza giren tek örnek 13 numaralı sikkemizdir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonundaki bu sikkenin önyüzünde, Nymphe başı çok güzel işlenmiştir. Nymphe'nin yüzündeki klasik tebessüm, sphendone, alın üzerinden kulağa uzanan saç boğumu üstündeki spiral saç bukleleri, kulak önüne sarkan S şeklinde saç buklesi (zülüf) ve en tepede yukarı kalkık tek bukle belirgindir. Ucu topuzlu küpe mevcut. Kartalın kanadı altında memur ismi ve en altta kent lejandı net bir şekilde okunmaktadır. Bu sikkede, kartalın sağ kanadından yukarı kalkmış iki tüy, sol kanadın arkasından gösterilmiştir. Bu durum XII. Gruptaki ΠΑΣΙ magistratlı isimli sikkede de görülmektedir.

Grup VII – Magistrat, Δ: Definemizin 14 ve 15 numaralı sikkeleri bu gruptandır. 14 numaralı sikkede, Nymphe başı çok güzel işlenmiş, yüzdeki klasik tebessüm, sphendone, alın üzerinden kulağa uzanan saç boğumu üstündeki spiral saç bukleleri ve en tepede yukarı kalkık tek bukle belirgindir. Ayrıca yanağa inen saç buklesi ve ucu topuzlu küpe mevcut. Kartalın kanadı altında, memur ismi okunmakta ve kent lejandı sikke kesiminin dışında kalmıştır.

15 numaralı sikkemiz barbarik bir tiptir. Nymphe çok biçimsiz ve stilize bir şekilde yapılmıştır. Noktalı bordür tıbbı birinci grubumuzdaki 4 numaralı barbarik sikkedeki gibi iri noktalıdır. Arka yüzde, Δ harfi kartalın kuyruğu altında ve kartal figürü çok özensiz yapılmıştır.

Grup VIII – Magistrat, ΔΑΙΣ: Definemizin 16 ve 17 numaralı iki farklı kalıptan üretilmiş sikkesi bu gruptandır. Her iki sikke de, Nymphe ve arka yüz figürleri

benzer şekilde işlenmiştir. Nymphe'lerde saç süslemeleri ve sphendone'yi tutan inci süslemeleri belirgin olup, alın üzerindeki saç boğumu üstünde, tam ortada, bir adet spiral şeklinde kalkık saç buklesi 16 numarada gözükmekte, 17 numarada ise, bu kısım sikke kesimi dışında olduğundan gözükmemektedir. 16 numaralı sikkede, meşe palamutu şeklinde küpe ve 17 numaralıda ise, sarkıtlı üçgen küpe vardır. Arka yüzde, memur ismi kartalın kanadı altındadır. En altta kent lejandı okunmaktadır.

Grup IX – Magistrat, ΔH : Definemizin 18 numaralı sikkesi, ΔH isimli memura aittir. Sikkenin ön yüzünde, Nymphe başının saç süslemeleri çok güzel ve ideal şekilde yapılmıştır. Kulakta ucu topuzlu uzun bir şerit küpe mevcut olup, sol kenarda kesiklik ve yanak üzerinde kare kesik çukuru vardır. Bu sikkenin arka yüzündeki kare çukur (quadratum incusum) içindeki kartalın kuyruğu kısa ve küt olup, kartalın başından boynuna inen tüyler, bir sıra halinde (testere dişi şeklinde) kalkık gösterilmiştir. Bize göre, hem kare çukur, hemde kartalın ense tüylerinin kalkık gösterilmesi erken bir özelliktir. Çünkü Sinope'nin en erken ve ilk sikke serilerinden olan stilize kartal başlı örneklerde de kartalın ense tüyleri tıpkı bu sikke de olduğu gibi belirgin olarak gösterilmiştir²⁷. Ayrıca, memur ismi olan ΔH harfleri sikkenin sol boşluğunda, kartalın başı ile yunusun başı arasında bulunmaktadır. Bu özellik definemizin diğer sikkelerinde ve yayınlanmış mevcut örnekler içerisinde hiç görülmez.

Grup X – Magistrat, Θ : Kataloğumuzun 19 numaralı bu memur isminden tek bir örneğimiz vardır. Nymphe başı klasik stilde tasvir edilmiş olup, sarkıtlı üçgen küpesi bulunmaktadır. Arka yüzde, yuvarlak çukurluk içinde yunus ve kartal betimlemesi mükemmel bir şekilde işlenmiştir. Memur ismi kartalın kanadı altında bulunmaktadır. Kent lejandında Σ harfi ters yazılmıştır.

Grup XI – Magistrat, MOI : Kataloğumuzun 20 numaralı bu memur isminden tek bir örneğimiz vardır. Nymphe başı klasik stilde tasvir edilmiş olup, ensede saçları toplayan sphendone'nin inci dizisi görülmektedir. Diğer örneklerden farklı olarak kulak memesi üzerinde tek taş inci küpe vardır. Arka yüzde, yunus ve kartal betimlemesi mükemmel bir şekilde işlenmiştir. Memur ismi kartalın kanadı altındadır.

Grup XII – Magistrat, ΠΑΣΙ : Bu grubumuzun tek örneği 21 numaralı Anadolu Medeniyetleri Müzesi sikkesidir. Önyüzde, Nymphe başı çok güzel işlenmiş, yüzdeki klasik tebessüm, sphendone, alın üzerinden kulağa uzanan saç boğumu üstündeki spiral saç bukleleri, kulak önüne sarkan S şeklinde saç buklesi ve en tepede yukarı kalkık tek bukle belirgindir. Ucu topuzlu küpe mevcut. Kartalın kanadı altında memur ismi ve en altta kent lejandı net bir şekilde okunmaktadır. Bu sikkede, kartalın sağ kanadından yukarı kalkmış iki tüy, sol kanadın arkasından göster-

²⁷ Bkz., SNG v. Aulock: no. 196-197; SNG BM IX: no. 1359-1366; Rec. gén., Pl. XXIV. fig. 11; Pfisterer 2000: 38-43, no. 1-192.

rilmiştir. Bu durum yukarıdaki, VI. Gruptaki, ΓΟΙ magistrat isimli sikkede de görülmektedir.

Grup XIII – Magistrat, ΠΙΟΣ : Definemizdeki 22, 23 ve 24 numaralı sikkeler, ΠΙΟΣ isimli memur adını taşır. Bu üç sikkeden 22 numaralı sikkedeki Nymphé başı, 23 ve 24 numaradan çok farklı betimlenmiştir. Nymphé'nin saçları sphendone altından taşarak enseden boyuna kadar inmektedir. Bir tutam saç buklesi de, S şeklinde şakağa inmektedir. Kulakta küpe yoktur. 23 ve 24 numaralı sikkelerin ön yüz kalıpları aynı, arka yüz kalıpları farklıdır. Her iki sikkenin saçlarını ensede toplayan sphendone ve alın üzerinde toplanan saç süslemesi aynı kalıptan çıkmıştır. 23 ve 24'nin sepet şeklinde ve ucu topuzlu küpeleri de aynıdır. Her üç örnekte memur ismi kanat altına yazılmış olup, arka yüz kalıpları farklı kalıptan üretilmiştir. 22 numarada sol kenarda, 23'de üst kenarda geniş kesik ve 24 numarada sağ üstte, küçük bir kesik çizdiği vardır.

Grup XIV – Magistrat, ΦΙΛΟ : Kataloğumuzun 25 numaralı sikkesi diğer örnekler gibi klasik stilde olup, farklı olarak alnın üstüne toplanmış saç kümesinden bir tutam bukle alna dökülmektedir. Nymphé'nin kulağında küpe olup, olmadığı boyundan yanağa kadar uzanan derin kesik çizikliği yüzünden anlaşılamamaktadır. Arka yüzde, memur ismi kartalın kanadı altındadır. Kartalın başının tümü ve yunusun başının yarısı basım sırasında sikke pulunun dışında kalmıştır.

Grup XV – Magistrat (?) veya Sembol (?) : Kataloğumuzun 26 numaralı sikkelinin arka yüzünde, kartalın kanadı altında, bir monogram veya bir hayvan hayvan başı şeklinde sembol bulunmaktadır. Ayrıca kent lejandı yazısındaki Σ harfi ters, N harfi yerine de M yazılmıştır. Bu güne kadar tanınmayan bu grup sikkemizin ön yüzünde, Nymphé'nin alnına düşen bir tutam saç buklesi bir önceki sikkemizde olduğu gibidir. Şakağa inen bir saç buklesi ve boyunda kolye olduğunu hatırlatan bir çıkıntı var. Kulağında ise, uzun şerit şeklinde bir küpe bulunmaktadır. Küpe boynun bittiği yere kadar uzanmakta ve kulağa bağlandığı üst kısmı V şeklindedir. Bu şerit küpenin benzerleri kataloğumuzun 19 ve 33 numaralı sikkelerinde de görülmektedir. Sikke çok dolaşımda kalmış olmalıdır ki, Nymphé'nin saçları ve arka yüzdeki kartal, yunus çok aşınmıştır.

Grup XVI – Satrap Datames İsimli Sikkeler : Definemizde 7 adet (kat. no. 27-33) Datames sikkesi bulunmaktadır. İlk ikisi Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonundandır. Bu sikkelerden ilk beşi magistratsız olup, diğer ikisinde (no. 32-33) magistrat ismi yer almaktadır. Datames'in ismi arka yüzde kent lejandının yerini almıştır. Nymphé başlı serinin bu gruptaki 7 sikkelerinden beşi (no. 27, 28, 29, 30 ve 31) magistratsız olup, sikkelerin ön ve arka yüzleri aynı kalıptan üretilmiştir. Magistratsız beş Datames sikkesinde Nymphé'nin saç süslemesi aynıdır. Kulağında, sarkıtlı üçgen küpe bulunmaktadır. Küpenin üst kısmında üç, uçunda bir topuz süslemesi vardır. Boynunda iki tümsek gerdan kıvrımı (veya kolye ?) çok belirgindir. Arka yüzde, Datames ismi kent lejandının yerinde, ΔΑΤΑΜΑΣ şeklinde Grekçe

yazılmıştır. 31 numaralı sikkenin arka yüz kalıbı diğer dört sikkeden sanki farklı gibi görünmektedir. Çünkü 31 numaralı örnek, aynı kalıbın ilk seri üretimi, 27, 28, 29 ve 30 ise, kalıbın son üretimleridir. Basım işleminin başlarında kartal ve yunus daha ince görünmektedir. Oysa kalıbın eskimeye başladığı son safhadaki basımlarda figürlerde kalınlaşma görülür. Aynı zamanda 31 numaralı sikke dolaşımında çok kalmış ve kullanımdan dolayı da aşınmıştır. Bu beş magisratsız örnekten 27 numaralının ensesinin arkasında, 28 numaralının çene altında, 29 numaralının sol alt kenarında, 30 numaralının boynunda ve 31 numaranın üst kenarında sonradan derin kesik çizikleri yapılmıştır.

32 numaralı Datames sikkesinde **ΑΓΟ** isimli memurun isminin ilk iki harfi kartalın kanadının altında okunmaktadır. Datames ismi **ΔΑΤΑ** şeklinde kısa yazılmıştır. Bu sikkenin ön yüzünde Nymphé klasik ifadeli ve kulağında sarkıtlı üçgen küpe bulunmaktadır. Üçgen küpe diğer örneklerle nazaran küçüktür. Üst kenarda kesik çizigi vardır.

33 numaralı Datames sikkesi barbarik, yani çağının taklidi bir sikkedir. Bu sikkenin arka yüzünde, kartalın kanadının ucunda, Δ harfi ile başlayan memur ismi görülmektedir. Acaba bu barbarik sikke, kataloğumuzun 14 ve 15 numaralı Δ isimli memur tatafindan mı basıldı, yoksa daha sonradan bu memur ismi kopye mi edildi?. Bu barbarik örnekte Datames'in isminin sadece iki harfi (TA) okunabilmektedir. Kartalın kanat tüyleri çok stilize işlenmiştir. Ön yüzde ise, Nymphé'nin tasviri arkaik stilde ve primitif yapılmıştır. Saç süslemesi alışagelmış şekilde taranmış, saçın ön kısmında üç dikey şerit şeklinde saç buklesi tepeye doğru uzanmaktadır. Bu sikkede patlak göz ve sarkıtlı şerit küpe dikkati çeken özelliklerdir.

Grup XVII – Magistrat ismi belirlenemeyen bir barbarik tip : Bu 34 numaralı sikke, definemizin ve kataloğumuzun son örneğidir. Barbarik stildeki bu sikke çok yıpranmıştır. Definedeki diğer örneklerin tersine arka yüzde görülen kartal ve yunus burada sola değilde, sağa doğru konumlandırılmıştır. Erken basımlarda görülen yuvarlak çukurluk (incus) bu sikkenin erken basımlı olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. En alt kesimde olması gereken kent lejandı muhtemelen ters (sağdan sola) yazılmıştır. Ayrıca kartalın kanadı altında okunamayan 5 veya 6 harfli bir memur ismi çok silik şekilde farkedilmektedir. British Museum'da bulunan 1979,0101.45 envanter numaralı²⁸ ve İstanbul Arkeoloji Müzesindeki 59 envanter numaralı²⁹ (M. Yeten YAVAŞ Koleksiyonundan) örneklerde kartal sağa uçar gösterilmiştir. Bizim örneğimiz İstanbul Arkeoloji Müzesindeki sikkenin arka yüzü ile çok benzeşmektedir. Çünkü bizim sikkeye göre daha iyi kondisyonda olan İstanbul'daki örnekte de, kartalın kanadı altındaki 6 harfli belirlenemeyen memur ismi

²⁸ SNG BM IX: LIII, no. 1445.

²⁹ Keleş 2003: 309, no. 192.

görülmektedir. Ayrıca ΣΙΝΩ yazısı, bizim sikkemizde de İstanbul örneğindeki gibi sağdan sola ters şekilde yazılmıştır³⁰.

Nymphe barbarik tasvirli, sphendone belirtilmiş, saçlar belli belirsiz stilize işlenmiş, kulağın yarısı saçların altında kalmış, kulak önünde içe kıvrılmış yarım ay şeklinde saç buklesi boyna kadar inmekte, yüz çok iptidai ve orantsız yapılmıştır. Sivri ince burun altında olması gereken dudak belli belirsizdir. Genelde barbarik basımlarda görüldüğü üzere noktali bordürün noktaları bu sikkede de kâh büyük, kâh küçük ve düzensiz olarak sıralanmışlardır. Definemizdeki bu son örnek, bu define sikkeleri içindeki diğer barbarik örneklerle göre³¹ çok daha iyi tanınacak kıstaslara sahiptir.

Definemizdeki barbarik stilde basılmış bu sikke, Datames'in Sinope'yi egemenliği altına aldığı M.Ö. 370 tarihinden hemen önce veya sonrasında karışıklık sırasında, kentin para ihtiyacını karşılamak için başka bir kent tarafından bastırılmış olmalıdır.

Definenin Genel Değerlendirilmesi ve Tarihlendirilmesi : Define 34 adet gümüş sikkeden oluşmuştur. Bu sikkelerden birisi, Pers Kralı I. Darius'un M.Ö. 500-486 yılları arasında Lydia-Sardes'te bastırılmış olduğu bir siglos sikkesidir. Diğer 33 sikke, Sinope adına basılmış drahmilerdir. Bu drahmilerin tümü, M.Ö. 415-400 yılları arasında Sinope'nin yeni üretimi olan, "Nymphe Sinope Başlı" olarak tanımlanan sikkelerindendir.

Nymphe Başlı Sinope sikkeleri, bu serinin en erken sikkelerinden ve Satrap Datames'in kendi adıyla bastırduklarından oluşmaktadır. Define'nin katalogunu yaparken biz kronolojik bir sıra takip etmeye çalıştık. Yani en eski basımlıdan en yeniye doğru ve sikkelerdeki magisrat isimlerini de alfabetik bir sıraya göre tasnif ettik. Sinope sikkelerini kendi içinde gruplandırmamız sonucunda, yukarıda metin içinde ve aşağıda katalogda görüleceği üzere 17 farklı grup ve 15 farklı magistrat ismi belirledik. Magistrat isimlerini de alfabetik bir sıraya göre dizdik. Fakat, bu duruma göre A isimli memuru katalogda en başa, Δ ve Θ isimli memurları daha sonraya koymuş olmamıza karşın, Δ isimli memurun sikkesinin bu serinin daha erken üretimi olabileceğini de gördük. Definenin en geç tarihli sikkelerinin, Satrap Datames'e ait (M.Ö. 370-372) olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz (bkz., kat. no. 27-33). 34 numaralı örneği ise katalogumuzun en sonuna koyduk, çünkü barbarik basımlı (çağının taklidi) olan bu sikkedeki memur ismi, belli belirsiz görülmesine rağmen okunamamıştır. Bu nedenle bu sikkeyi biz en son gruba koyarak incelemek zorunda kaldık. Muhtemelen bu barbarik sikke, Datames'in Sinope'yi işgal ettiği yıl olan, M.Ö. 370 tarihinden biraz önceye ait olmalıdır.

³⁰ Keleş 2003: 309, no. 192.

³¹ Diğer barbarik örnekler için bkz., kat. no. 2, 4, 14 ve 29.

8. Grupta, memur ismi ΔΗ sikkenin sol boşluğunda, kartalın başı ile yunusun başı arasında yazılmıştır. Bu özellik, memur isminin sol boşlukta olaması, defineminin diğer sikke örneklerinde görülmediği gibi, yayınlanmış diğer Sinope drahmilerinde de görülmez.

Sinope sikkeleri içerisinde, 16 farklı memur isimli sikke, 1 magistrat veya sembol işaretli sikke, üç farklı tarihte basılmış 7 Datames sikkesi ve 11 magistratsız sikke (no. 2-7, 27-31) bulunmaktadır. Ayrıca, 33 adet Sinope sikkesinin 5 adeti barbarik, yani çağının taklitleridir (bkz., kat. no. 2, 4, 15, 33 ve 34).

Tablo I – Sinope Sikkelerindeki Magistratlar ve Dağılımları :

1. Magistrat, A	(kat. no. 8)
2. Magistrat, ΑΓΗ	(kat. no. 9, 10)
3. Magistrat, ΑΓΟ	(kat. no. 32 Datames sikkesi)
4. Magistrat, ΒΟ	(kat. no. 11)
5. Magistrat, ΓΟ	(kat. no. 12)
6. Magistrat, ΓΟΙ	(kat. no. 13)
7. Magistrat, Δ	(kat.no. 14, 15 ve 33 Datames)
8. Magistrat, ΔΑΙΣ	(kat. no. 16, 17)
9. Magistrat, ΔΗ	(kat. no. 18)
10. Magistrat, Θ	(kat. no. 19)
11. Magistrat, ΜΟΙ	(kat. no. 20)
12. Magistrat, ΠΑΣΙ	(kat. no. 21)
13. Magistrat, ΠΙΟΣ	(kat. no. 22, 23 ve 24)
14. Magistrat, ΦΙΛΟ	(kat. no. 25)
15. Magistrat veya sembol ?	(kat. no. 26)
16. Magistrat var, silik, okunamıyor	(kat. no. 34)

Sonuç olarak, Ankara İli, Bala İlçesi, Kesikköprü Barajı civarında bulunmuş olan bu define, içindeki bir Pers siglos sikkesi (M.Ö. 500-486) ve 33 Sinope drahmi (M.Ö. 415-362) buluntusu nedeniyle yaklaşık 100 yıl dolaşımda kalmıştır. Gerek siglos sikkesi üzerindeki zimbalar ve gerekse de Sinope drahmelerinin biri hariç tümünde görülen kontrol kesiklikleri definenin uzun zaman dolaşım gördüğünün bir işaretidir.

Definedeki 1 Pers siglos buluntusu sikke, Sinope'nin Nymphe başlı drahmelerinin başlama tarihleri konusundaki tartışmaları şüphesiz yeniden alevlendirecek-

tir. Çünkü bu serinin ilk basım tarihi kimi nümizmatlara göre 453 yılı, bazıları ise, 436 yılından başlatmak istiyor, en son düşünce ise, M.Ö. 415/10-400 yılı olarak kabul görmektedir. Bizde bu defineyi bu son görüş ışığında inceledik. Şüphesiz define sikkeleri içindeki bu daha erken tarihli Pers siglos sikkesi Sinope sikkeleriyle ilgili tartışmalara yeni bir boyut katacaktır. Definenin 33 Sinope drahmisi bu serinin en erken basımlarındandır. Bu durumda define, M.Ö. 360 tarihi veya hemen sonrası bir tarihte toprağa gömülmüş olmalıdır. Çünkü definedeki en geç tarihli sikke Datames isimli olanlardır. Büyük Satrap Ayaklanmasının bastırılmasından sonra, M.Ö. 362 yılında, Datames Persler tarafından öldürülmüştür. Persler tüm Anadolu'da ve Karadeniz'de tekrar hakimiyetlerini pekiştirmişlerdir. Tam bu tarihlerde yeni düzeni kuran askerler Sinope'den Kapadokya'ya ve İran'a gitmek için definenin bulunduğu Ankara-Bala-Kesikköprü yolunu kullanıyorlardı. Bu nedenle define'nin bulunduğu mahal bu büyük ayaklanmanın yarattığı kaos ortamı dahilinde bir yer olup, Sinope ile Kapadokya'nın geçiş istikametinde kaldığından, bilinmeyen zorunlu bir sebeple define toprağa gömülmüş olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Asyut Hoard M. J. Price and N. Waggoner, *Archaic Greek Coinage: the Asyut Hoard*, 1975.
- Babelon Luynes, J. Babelon, *Catalogue de la Luynes*. Paris, 1930.
- Babelon Traité, E. Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*. Paris, 1901-1929.
- BMC Paphlagonia W. Wroth, *British Museum Catalogue of Greek Coins. Pontus, Paphlagonia, Bithynia and the Kingdom of Bosphoros*. London, 1889.
- BMC Persia G. F. Hill, *British Museum Catalogue of Greek Coins. Arabia, Mesopotamia and Persia*. London, 1922.
- Baran 2003 A. K. Baran, "Paphlagonia'daki Pompeipolis Antik Kenti", *Belleten*, LXVI, Ankara, 2003: 819-838.
- Boardman 1988 J. Boardman, *The Greek Overseas*, London, 1988.
- Carradice 1987 I. Carradice, "The 'regal' coinage of the the Persian Empire," in I. Carradice (ed.), *Coinage and Administration in the Athenian and Persian Empires. The Ninth Oxford Symposium on Coinage and Monetary History (BAR 343, Oxford, 1987): 73-95*.
- CH VIII U. Wartenberg, M. Jessop Price and K. A. M. McGregor (eds.), *Coin Hoards Volume VIII, Greek Hoards*, London, 1994.
- Casey 1986 J. Casey, *Understanding Ancient Coinage*. London, 1986.
- Childs 1981 W. A. P. Childs, "Lycian Relations with Persians and Greeks in the Fifth and Fourth Centuries Re-Examined", *AS XXXI*, 1981: 55-80.
- Demir 2001 M. Demir, "Perikles'in Karadeniz Seferi Üzerine Bir Yorum", *Belleten LX*: 529-538.
- Drews 1976 R. Drews, "The Earliest Grek Settlement on the Black Sea" *JHS XCVI*: 18-31.
- Ehrhardt 1983 N. Ehrhardt, *Milet und Seine Kolonien*. Frankfurt am Mein-New York, 1983.
- Günaltay 1987 Ş. Günaltay, *Yakın Şark. TTK*, Ankara, 1987.
- Harrison 1982 C. M. Harrison, "Presian Names on Coins of Northern Anatolia". *JNES 41*, 1982: 181-194.
- Hind 1971 J. G. F. Hind, *The Colonization of the Black Sea Area in the Archaic and Classical Period*. (Doktora tezi), Otago University, Dunedin, 1971.

- HN B. V. Head, *Historia Numorum A Manuel of Greek Numismatics*. Reprinted, by Spink & Son Ltd. London, 1963. ,
- Hunterian G. MacDonald, *Catalogue of Greek Coins in the Hunterian Museum*, Glasgow, 3 vols. Glasgow, 1899-1905 Reprinted.
- IGCH M. Thomson, O. Morkholm and C. M. Kraay (eds.), *An Inventory of Greek Coin Hoards*. New York, 1973.
- Imhoof-Blumer 1890 F. Imhoof-Blumer, *Griechische Münzen*, (München 1890).
- Imhoof-Blumer 1897 F. Imhoof-Blumer, "Münzkunde des Pontus, von Paphlagonien, Tenedos, Aeolis und Lesbos", şurada: *Zeitschrift für Numismatik* 20. 1897: 255-288.
- Imhoof-Blumer 1905 F. Imhoof-Blumer, "Zur griechischen und römischen Münzkunde" şurada: *Revue Suisse de Numismatique* XIII. 1905: 161-272.
- Keleş 2003 V. Keleş, *Sinop Gümüş Sikkeleri*. (Yayınlanmamış doktora tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi). Erzurum, 2003.
- Keleş 2006 V. Keleş, "Sikkeler Işığında Sinope'de Pers Etkisi – Persian Influence at Sinope based on the Evidence of Coins". Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri 16-17 Nisan 2004, Ankara - Black Sea Studies Symposium Proceedings 16-17 April 2004, Ankara, (yayına hazırlayan-edited by D. B. Erciyas-E. Koparal), Ege Yayınları, İstanbul, 2006: 99-118.
- Kraay-Moorey 1981 C. M. Kraay - P. R. S. Moorey, "A Black Sea Hoard of the late Fifth Century B.C", *NC* 141, London, 1981: 1-19.
- Ksen. *Anab.* Ksenophon, *Anabasis* (=Onbinlerin Dönüşü). Çev.: T. Gökçöl. İstanbul, 1998.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor*. Princeton.
- Mattingly 1996 H. B. Mattingly, "Athens and Black Sea in Fifth Century B.C", *Sur les Argonautes* vol. I, 54: 152-157.
- McClellan 1929 S.W.Grose, *Catalogue of the McClellan Collection of Greek Coins in the Fitzwilliam Museum*. Volume III, Cambridge.
- Mogsey 1989 R. A. Mogsey, "Observation on the Numismatic Evidence Relating to the Great Satrapal Revolt of 362/361". *Etudes Anciennes* XCI: 107-139.
- Newell 1914 E. T. Newell, "A Cilician Find", *NC* 74, 1914: 1-33.
- Noe 1956 S. P. Noe, *Two Hoards of Persian Sigloi*. ANSNNM 136, New York, 1956.

- Nordbö 1980 J. H. Nordbö, An Imitation of a Drachm of Sinope Paphlagoniae, *Proceedings of the International Numismatic Symposium, Warsaw-Budapest 1976*. in: (Eds. I. Gedai, K. Bironé-Sey), Budapest 1980: 37-40.
- Pfisterer 2000 M. Pfisterer, Ein Silberschatz vom Schwarzen Meer. Beobachtungen zum Geldumlauf im Achaimenidenreich, *Studia Iranica Cahier 22*, Paris, 2000.
- Rec. gén. W. Waddington, W. Babelon and T. Reinach, *Recueil Général des Monnaies Grecques d'Asie Mineure*. Paris, 1904-25.
- Reinach 1888 Th. Reinach, Trois royaumes d'Asie Mineure: Cappadoce-Bithynie-Pont, *numismatique antique*, Paris, 1888.
- Robinson 1906 D. M. Robinson, "Ancient Sinope", *Journal of American Philology* 27, Baltimore, 1906: 126-153.
- Robinson 1920 E. S. G. Robinson, "A Find of Coins of Sinope", *NC* 20, 1920: 1-16.
- Robinson 1930 E. S. G. Robinson, "A Find of Coins of Sinope", *NC* 10, 1930: 1-15.
- Robinson 1950 E. S. G. Robinson, "A Siversmith Hoard From Mesopotamia". *IRAQ* XII, 1950: 44-52.
- Robinson 1969 D. M. Robinson, "Ancient Sinope", *AJP* 27, 1969: 126-153.
- Sear 1979 D. R. Sear, *Greek Coins and Their Values*, II: Asia and North Africa, London, 1979.
- Schlumberger 1953 D. Schlumberger, L'Argent Grec dans L'Empire Achéménide, 1953: 50-54.
- Six 1885 J. P. Six, "Sinope", *NC* 1885: 15-50.
- Six 1895 J. P. Six, "Monnaies grecques, inédites et incertaines", *NC* 55, 1895: 169-210.
- SNG v. Aulock H. von Aulock, *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland Sammlung Hans von Aulock. Pontus, Paphlagonien-Bithynien 1-1049 und 6674-6790*. Berlin, 1957.
- SNG BM IX M. J. Price, *Sylloge Nummorum Graecorum, The British Museum. Volume IX, Part, The Black Sea*. London, 1993.
- SNG Cop. *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Bosphoros-Bithynia*, Copenhagen, 1944.
- SNG Cop. Suppl. *Sylloge Nummorum Graecorum The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum, Pontus-Mysia*. Copenhagen, 1942-1996.

- SNG Delepierre Jean et Marie Delepierre, *Sylloge Nummorum Graecorum, France. Bibliothèque Nationale*. Paris, 1983.
- SNG Fitzwilliam Sylloge Nummorum Graecorum, Fitzwilliam Museum, Cambridge. London, 1971.
- SNG Manchester Sylloge Nummorum Graecorum VII, Manchester University Museum. 1986.
- SNG Leypold Sylloge Nummorum Graecorum Österreich. Sammlung Leypold. Wien, 2000.
- SNG XI Stancomb, *Sylloge Nummorum Graecorum XI*, William Stancomb Collection, 2000.
- Streuber 1855 W. T. Streuber, *Sinope*. Schweighauserische Verlagsbuchhandlung, Basel, 1855.
- Weber 1929 L. Forrer, *The Weber Collection of Greek Coins*. Vol. III. London, 1929.
- Wilson 1960 D. R. Wilson, *The Historical Geography of Bithynia, Paphlagonia and Pontos in the Greek and Roman Periods*. (Doctoral thesis, Oxford University), Oxford, 1960.

KATALOG

Pers Kralı I. Darius (M.Ö. 522-485)

Lydia-Sardes baskısı (M.Ö. 500-486),

Carradice Tip I-IIIa.

1. Ön Yüz

Pers Kralı I. Darius, belden yukarısı profilden sağa dönük gösterilmiş; başında tiaralı taç, giyimli, sağelinde iki ok ve sol elinde yay tutuyor.

Not: Önyüzde, 4 adet zimba (punch mark) var.

Zımbalardan biri gemi çapası şeklinde, diğeri ise haç şeklindedir.

Arka yüz

Gayri muntazam çukurluk; kenarda, çukurluk içinde zimba.

Env. No.

346

Ağr/Ölç/Yön

AR Siglos; 5.49 gr.; 16 mm.

Ref.

Robinson 1960: 32, no. 17; BMC Persia: 175, no. 197-199 [Pl. XXVII/25-26; Carradice 1987: 94, no. 10, Tip I-IIIa. [Pl. XI/10].

**Nymphe Sinope Başlı Sinope Drahmileri
(M.Ö. 415/10-362)**

Define sikkelerinin çoğunluğunu oluşturan Sinope gümüş drahmilerin genel tanımı aşağıdaki gibidir:

Ön Yüz: Nymphe Sinope'nin başı sola; başında saçlarını kavrayan (Spendone) ve Nymphe'nin kulağında değişik biçimlerde küpe ve boyunda inci bir kolye. En dışta noktalı bordür.

Ayrıca sikkelerin çoğunluğunda sonradan yapılmış kontrol kesikleri ve zımbalar bulunmaktadır. Bazı örnekler ise, barbarik (devrinin taklitle-ri) olup, bu örneklerden metin ve katalog içerisinde bahsedilmektedir.

Arka Yüz: Deniz Kartalı yunus balığını sırtından pençeleriyle kavramış ve kaldırmış sola uçuyor; alt kısımda genelde şehrin adının kısaltılması, ΣΙΝΩ yazısı ve kartalın kanadının altındaki boşlukta bazı örneklerde bir veya birkaç harften oluşan magistrat ismi (sikke basımından sorumlu memur) görülmektedir.

Bazı örneklerde ise, Sinope yazısının yerinde, Satrap isimleri bulunmaktadır. Bir örnekte ise, magistrat adının kısaltması olan harfler kartal ile yunusun başının önünde (sol boşlukta) görülmüştür. Bir örneğimizde ise, Nymphe sola ve yunusun üzerindeki kartal sağa dönüktür (bkz., kat. no. 34).

Bu duruma göre, ön ve arka yüzün tam tanımını aşağıda kataloğumuzun ilk sikkesi Sinope sikkesi olan 2 numaralı sikkede verdikten sonra, diğerlerinde yalnız değişen durumları belirtilmektedir.

Kataloğumuzun diğer örneklerinde, küpe, kolye gibi süsleme elemanlarının olup olmadığı, kent lejandı, satrap ismi, memur isminin baş harfleri ve kontrol kesikleri ile zımbalar tespit edilerek belirtilmiştir.

TİP 2, SERİ I, NYMPHE SİNOPE BAŞLI DRAHMİLER**M.Ö. 415/10-370 yılları basımlılar****Grup I: Magistrat (memur) ismi olmayanlar.**

2. *Ön Yüz* Önceki gibi. Baş üzerinde derin kesik.
Arka yüz Önceki gibi. Kare çukur (incus); ΣΙΝΩ.
Env. No. 348
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 6.29 gr.; 21 mm.; 12h.
Ref. Six 1885: 21, no. 13; BMC Paphlagonia, 95, no. 6; Rec. gén., 196*, no. 17 [Pl, XXIV, fig. 13] benzer; SNG v. Aulock, no. 198 benzer; SNG Delepierre: no. 2482; SNG Cop. Suppl.: no. 290; Keleş 2003: 268-9, no. 69-73 benzer.
Not. Barbarik tip (çağının imitasyonu).
3. *Ön Yüz* Nymphe Sinope'nin başı sola; başında saçlarını kavrayan Sphendone, kulağında küpe ve boynunda kolye yok. Noktalı bordür
Not: Sağ üst kenardan başa doğru derin bir kesik.
Arka yüz Yuvarlak çukur içinde, deniz kartalı, pençeleri arasında yunus balığıyla birlikte sola uçuyor; altta, ΣΙΝΩ.
Env. No. 347
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 4.99 gr.; 20 mm.; 9h.
Ref. Six 1885: 21, no. 13; BMC Paphlagonia, 95, no. 6; Rec. gén., 196*, no. 17 [Pl, XXIV, fig. 13] benzer; SNG v. Aulock, no. 198 benzer; SNG Delepierre: no. 2482; SNG Cop. Suppl.: no. 290; Keleş 2003: 268-9, no. 69-73 benzer.
4. *Ön Yüz* Önceki gibi. Yanakta ve kulak üzerinde, kare iki kesik çukuru.
Arka yüz Önceki gibi. Altta, şehir veya satrap adı (?), okunmuyor.
Not: Arka yüzde, darp sırasında oluşmuş kalıptan kayma izi var.
Env. No. 350
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.22 gr.; 17 mm.; 3h.
Ref. Six 1885: 21, no. 13; Rec. gén., s. 196*, no. 17 [Pl, XXIV, fig. 13] benzer; Weber: 29, no. 4812; SNG Cop. Suppl.: no. 290 benzer; Keleş 2003: 268-9, no. 69-73 benzer.
Not. Barbarik sikke (çağının imitasyonu).
5. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sağ alt boşlukta kesik çizgi.
Arka yüz Önceki gibi. ΣΙ[ΝΩ]. Sol üst kenardan, kartalın gagasına uzanan kesik çizgi.
Env. No. 349
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.25 gr.; 19 mm.; 10h.
Ref. Six 1885: 21, no. 13; SNG v. Aulock, no. 198 benzer; SNG Delepierre: no. 2482; SNG Cop. Suppl.: no. 290; Keleş 2003: 268-9, no. 69-73 benzer.

6. *Ön Yüz* Önceki gibi. Boyun üzerinde boydan boya derin bir kesik.
Not. Önyüzde, basım esnasında kalıptan kayma olduğunu belirten çift çizgi şeklindeki kaymalar Nymphe'nin çenesinde ve dudak kenarında görülmektedir.
Arka yüz Önceki gibi. ΣIN[Ω].
Env. No. 375
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.55 gr.; 21 mm.; 1h.
Ref. ?.

7. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sarkıtlı üçgen küpe ve boyunda kolye.
Arka yüz Önceki gibi. ΣINΩ.
Env. No. 351
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 6.11 gr.; 19 mm.; 6h.
Ref. ?.
Not. Sikke darbi sırasında kalıptan kayma nedeniyle arka yüzde kartalın kanadı sikke pulu dışında kalmış ve dolayısıyla kanat altında magistrat ismi varsa görülmesi mümkün olamamaktadır.

Grup II: Magistrat, A

8. *Ön Yüz* Önceki gibi. Ucu topuzlu sepet küpe. Sol kenarda, derin kesik çizgi.
Arka yüz Önceki gibi. [ΣINΩ]. Kartalın kuyruğu altında, magistrat, A.
Env. No. 352
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.89 gr.; 19 mm.; 6h.
Ref. ?; Six 1885: 21, no. 14 (A, ön yüzde, Sinope'nin başının gerisinde); Rec. gén., 198*, no. 20 (1. varyasyon A...).

Grup III: Magistrat, AΓ (veya AΓH)

9. *Ön Yüz* Önceki gibi. Üç ucu topuzlu üçgen küpe. Sağ alt kenarda, kesik.
Arka yüz Önceki gibi. ΣINΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, AΓ [H ?].
Env. No. 353
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 6.07 gr.; 18 mm.; 6h.
Ref. Robinson 1920: 2, no. 2; Robinson 1930: 5, no. 13; SNG Delepierre: no. 2488 (arka yüz); Keleş 147-48 (magisrat benzer).

10. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sarkıtlı üçgen küpe. Sağ kenarda ve yanakta kesik çizgi.
Arka yüz Önceki gibi. Altta, ?. Kartalın kanadı altında, magistrat, AΓ [H ?].
Env. No. 354
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 6.03 gr.; 19 mm.; 6h.
Ref. Robinson 1920: 2, no. 2; Robinson 1930: 5, no. 13; SNG Delepierre: no. 2488 (arka yüz); Keleş 147-48 (magisrat benzer).

Grup IV: Magistrat, BO

11. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sağ kenarda kesik.
Arka yüz Önceki gibi. ΣINΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, BO.
Env. No. 355
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 6.05 gr.; 18 mm.; 12h.
Ref. Robinson 1920: 3, no. 3; SNG BM IX: LI, no. 1391.

Grup V: Magistrat, ΓO

12. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sarkıtlı ve ucu topuzlu küpe. Yanağa S şeklinde inen bir saç lülesi. Boyunda derin kesik çizigi.
Arka yüz Önceki gibi. ΣΙΝΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, ΓO.
Env. No. 356
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.63 gr.; 20 mm.; 9h.
Ref. Six 1885: 23, no. 25; Robinson 1920: 3, no. 4-5; Rec. gén., 199*, no. 21 (benzer); SNG Cop. Suppl.: no. 292; Keleş 2003: 295, no. 152 (benzer).

Grup VI: Magistrat, ΓOI

13. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sarkıtlı ve ucu topuzlu küpe. Yanağa S şeklinde inen kalın bir saç buklesi. Başın arkasında, derin kesik çizigi.
Arka yüz Kartalın sağ kanadından kalkan iki tüy, sol kanat üzerinden görülüyor. ΣΙΝΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, ΓOI.
Env. No. 5-4/3-2008 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.75 gr.; 20 mm.; 6h.
Ref. Robinson 1920: 5, no. 17 (benzer); SNG BM IX: LII, 1432 (benzer); SNG von Aulock: no. 208; Keleş 2003: 295, no. 173.

Grup VII: Magistrat, Δ

14. *Ön Yüz* Önceki gibi. Ucu topuzlu üçgen küpe. Kulak önünde bir saç lülesi. Sağ kenarda derin kesik.
Arka yüz 12 numaralı gibi. [ΣΙΝΩ]. Kartalın kanadı altında, magistrat, Δ.
Env. No. 357
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 6.09 gr.; 19 mm.; 7h.
Ref. Robinson 1920: 7, no. 34; Rec. gén., 196*-197*, no. 18 (varyasyonları); Keleş 2003: 276, no. 94 (Anadolu Med. Müz. Env. No. VI-1476/103-1959).
15. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sol kenarda derin kesik çizigi.
Arka yüz 14 numaralı gibi. [ΣΙΝΩ]. Kartalın kuyruğu altında, magistrat, Δ.
Env. No. 359
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 6.11 gr.; 19 mm.; 3h.
Ref. Robinson 1920: 7, no. 34; Rec. gén., 196*-197*, no. 18 (varyasyonları); Keleş 2003: 276, no. 94 (Anadolu Med. Müz. Env. No. VI-1476/103-1959).
Not. Barbarik tip (çağının imitasyonu).

Grup VIII: Magistrat, ΔΑΙΣ

- 16.** *Ön Yüz* Önceki gibi. Meşe palamutu şeklinde, ucu topuzlu küpe ve kolye (?). Üstte, kalın ve derin kesik çizigi.
Arka yüz Önceki gibi. [Σ]ΙΝΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, ΔΑΙΣ. Kuyruk altında, yunusun sırtında, kartalın ayaklarının gerisinde, Δ[.] harfi.
Env. No. 360
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.54 gr.; 19 mm.; 8h.
Ref. Six 1885: 23, no. 31; Rec. gén., 198*, no. 20 (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 20]; Robinson 1930: 4, no. 8 (benzer); SNG BM IX: LII, 1413.
- 17.** *Ön Yüz* Önceki gibi. Sarkıtlı üçgen küpe. Sağ kenarda derin kesik çizigi.
Arka yüz Önceki gibi. ΣΙΝΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, ΔΑΙ[Σ].
Env. No. 361
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 6.08 gr.; 19 mm.; 6h.
Ref. Six 1885: 23, no. 31; Rec. gén., 198*, no. 20 (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 20]; Robinson 1930: 3, no. 8 (benzer); SNG BM IX: LII, 1413.

Grup IX: Magistrat, ΔΗ

- 18.** *Ön Yüz* Önceki gibi. Ucu topuzlu uzun üçgen bir küpe. Sol kenarda burun üzerine doğru uzanan kesik ve yanak üzerinde kare kesik çukuru.
Arka yüz Önceki gibi. Kare çukur içinde, Σ[Ι]ΝΩ. Kartalın gagası ile yunusun ağız arasında, sol boşlukta, magistrat, ΔΗ.
Not. Kartalın ensesindeki tüyler testere dişi şeklinde belirgin olup, diğer hiçbir örnekte bu şekilde ense tüyleri gösterilmemiştir.
Env. No. 362
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.59 gr.; 18 mm.; 9h.
Ref. ?.; Robinson 1920: 3, no. 8-10 (ΔΗ kartalın kanadı altında); SNG BM IX: LI, no. 1393 (ΔΗ kartalın kanadı altında).

Grup X: Magistrat, Θ

- 19.** *Ön Yüz* Önceki gibi. Üç topuzlu üçgen küpe. Şakakta ufak kesik çizigi, baş üzerinde kare kesik çukuru ve boyunda çizik mevcut.
Arka yüz Önceki gibi. Yuvarlak çukur içinde, ΣΙΝΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, Θ.
Not. Şehrin isminin ilk ve üçüncü harfleri ters şekilde yazılmıştır.
Env. No. 363
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.98 gr.; 21 mm.; 9h.
Ref. Six 1885: 21, no. 15; Robinson 1930: 2, no. 1; SNG v. Aulock, no. 203-4; SNG BM IX: LI, no. 1377.

Grup XI: Magistrat, MOI

20. *Ön Yüz* Önceki gibi. İnci küpe (?). Kulak önünde bir saç lülesi. Boyunda derin kesik çizigi.
Arka yüz Önceki gibi. [Σ]INΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, MO[I].
Env. No. 364
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 6.02 gr.; 19 mm.; 12h.
Ref. Six 1885: 23, no. 30; Robinson 1920: 5, 21-26 (benzer); Rec. gén., 199*, no. 21 (varyasyonları); SNG BM IX: LII, no. 1405; Keleş 2003: 289-291, no. 134-140.

Grup XII: Magistrat, ΠΑΣΙ

21. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sarkıtlı ve ucu topuzlu küpe. Burundan kenara kadar derin kesik çizigi ve alnın önünde uzun-yassı kazıma izi.
Arka yüz Kartalın sağ kanadından kalkan iki tüy, sol kanat üzerinden görülüyor. ΣINΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, ΠΑΣΙ.
Env. No. 5-4/4-2008 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.97 gr.; 20 mm.; 6h.
Ref. Robinson 1930: 3, no. 5; SNG BM IX: LII, no. 1415; Keleş 2003: no. 134-140.

Grup XIII: Magistrat, ΠΙΟΣ

22. *Ön Yüz* Önceki gibi. Saçlar Sphendone altından enseye uzanıyor ve bir saç lülesi de yanağa inmektedir. Sol kenarda derin kesik.
Arka yüz Önceki gibi. ΣINΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, ΠΙΟΣ[Σ].
Env. No. 365
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.55 gr.; 20 mm.; 12h.
Ref. Six 1885: 24, no. 32; Rec. gén., 198*, no. 20 (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 22 ?]; Robinson 1930: 3, no. 6; Sear, no. 3692; SNG BM IX: LII, no. 1416; Keleş 2003, 305, no. 181-185.
23. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sarkıtlı üçgen küpe. Üst kenarda derin kesik.
Arka yüz Önceki gibi. [ΣINΩ]. Kartalın kanadı altında, magistrat, ΠΙΟΣ.
Env. No. 366
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.98 gr.; 20 mm.; 3h.
Ref. Six 1885: 24, no. 32; Rec. gén., 198*, no. 20 (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 22 ?]; Robinson 1930: 3, no. 6; Sear, no. 3692; SNG BM IX: LII, no. 1416; Keleş 2003, 305, no. 181-185.
24. *Ön Yüz* Önceki gibi. Ucu topuzlu sarkıtlı küpe. Üstte küçük kesik.
Arka yüz Önceki gibi. [ΣINΩ]. Kartalın kanadı altında, magistrat ismi, ΠΙΟΣ[Σ].
Env. No. 367
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.94 gr.; 19 mm.; 6h.
Ref. Six 1885: 24, no. 32; Rec. gén., 198*, no. 20 (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 22 ?]; Robinson 1930: 3, no. 6; Sear, no. 3692; SNG BM IX: LII, no. 1416; Keleş 2003: 305, no. 181-185.

Grup XIV: Magistrat, ΦΙΛΟ

25. *Ön Yüz* Önceki gibi. Küpe (?). Boyunda derin kesik çizigi.
Arka yüz Önceki gibi. ΣΙΝΩ. Kartalın kanadı altında, magistrat, ΦΙΛΟ.
Env. No. 368
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.95 gr.; 20 mm.; 8h.
Ref. Robinson 1930: 2, no. 2; SNG BM IX: LII, no. 1411; Keleş 2003, 304, no. 178.

Grup XV: Magistrat (?) veya sembol (?) olan örnek

26. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sarkıtlı uzun silindirik küpe ve kolye (?). Sağ üstte küçük kesik, gözün gerisinde iki ve kulak arkasında bir çentik keşiği var.
Arka yüz Önceki gibi. ΣΙΜΩ. Kartalın kanadı altında, bir monogram veya bir sembol, hayvan başı ? (keçi, köpek veya kurt başına benziyor).
Not. Sinope yazısında, Σ harfi ters yazılmış ve N harfi yerine M harfi yazılmış.
Env. No. 369
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.99 gr.; 20 mm.; 12h.
Ref. Rec. gén., 197*, no. 18 (varyasyonları).

Grup XVI: Satrap Datames Sikkeleri (M.Ö. 370-362)**a-) Magistrat (Memur) İsmi Olmayanlar**

27. *Ön Yüz* Önceki gibi. Üç ucu topuzlu üçgen küpe ve kolye. Ensenin arkasında derin kesik çizigi.
Arka yüz Önceki gibi. Altta, [Δ]ATAM[AΣ]; Magistrat yok.
Env. No. 5-4/2-2008 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.77 gr.; 19 mm.; 3h.
Ref. Six 1885: 26, no. 36 (benzer); Rec. gén., 199*-200*, no. 21b (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 24 (benzer)]; Weber, no. 4814; SNG Cop., no. 276; SNG v. Aulock, no. 210 (benzer); SNG BM IX: LIII, 1446; SNG XI, Stancomb: Plate XXXIV, no. 759 (benzer); Keleş 2003: 315-16, no. 212-13.
28. *Ön Yüz* Önceki gibi. Üç ucu topuzlu üçgen küpe ve kolye. Çene altından kenara derin kesik çizigi ve yanakta, kulak önünde, uzun bir kazıma çizikliği.
Arka yüz Önceki gibi. Altta, [Δ]ATAM[AΣ]; Magistrat yok.
Env. No. 5-4/1-2008 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.92 gr.; 18 mm.; 3h.
Ref. Six 1885: 26, no. 36 (benzer); Rec. gén., 199*-200*, no. 21b (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 24 (benzer)]; Weber, no. 4814; SNG Cop., no. 276; SNG v. Aulock, no. 210 (benzer); SNG BM IX: LIII, 1446; SNG XI, Stancomb: Plate XXXIV, no. 759 (benzer); Keleş 2003: 315-16, no. 212-13.

29. *Ön Yüz* Önceki gibi. Üç ucu topuzlu üçgen küpe ve kolye. Sol alt kenarda kesik.
Arka yüz Önceki gibi. Altta, [ΔA]TAMΑΣ ; Magistrat yok.
Env. No. 370
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.66 gr.; 19 mm.; 3h.
Ref. Six 1885: 26, no. 36 (benzer); Rec. gén., 199*-200*, no. 21b (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 24 (benzer)]; Weber, no. 4814; SNG Cop., no. 276; SNG v. Aulock, no. 210 (benzer); SNG BM IX: LIII, 1446; SNG XI, Stancomb: Plate XXXIV, no. 759 (benzer); Keleş 2003: 315-16, no. 212-13.
30. *Ön Yüz* Önceki gibi. Üç ucu topuzlu üçgen küpe ve kolye. Boyunda kesik çiziziği
Arka yüz Önceki gibi. Altta, [ΔA]TAMΑΣ ; Magistrat yok.
Env. No. 371
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.78 gr.; 19 mm.; 3h.
Ref. Six 1885: 26, no. 36 (benzer); Rec. gén., 199*-200*, no. 21b (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 24 (benzer)]; Weber, no. 4814; SNG Cop., no. 276; SNG v. Aulock, no. 210 (benzer); SNG BM IX: LIII, 1446; SNG XI, Stancomb: Plate XXXIV, no. 759 (benzer); Keleş 2003: 315-16, no. 212-13.
31. *Ön Yüz* Önceki gibi. . Üç ucu topuzlu üçgen küpe ve kolye. Üstte kesik çiziziği.
Arka yüz Önceki gibi. Altta, [ΔATAMΑΣ] ; Magistrat yok.
Env. No. 372
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.78 gr.; 22 mm.; 3h.
Ref. Six 1885: 26, no. 36 (benzer); Rec. gén., 199*-200*, no. 21b (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 24 (benzer)]; Weber, no. 4814; SNG Cop., no. 276; SNG v. Aulock, no. 210 (benzer); SNG BM IX: LIII, 1446; SNG XI, Stancomb: Plate XXXIV, no. 759 (benzer); Keleş 2003: 315-16, no. 212-13.
- b-) Magistrat (memur) ismi, ΑΓΟ**
32. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sarkıtlı üçgen küpe. Üst kenarda kesik çiziziği.
Arka yüz Önceki gibi. Altta, [Δ]ATA. Kartalın kanadı ucunda, magistrat, ΑΓ[O].
Env. No. 373
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 5.84 gr.; 20 mm.; 3h.
Ref. Six 1885: 26, no. 34 (benzer); BMC Paphlagonia, 96, no. 8 (benzer); Rec. gén., s. 200*, no. 21b (varyasyonları), [Pl, XXIV, fig. 24]; BM IX: LIII, 1447; Sear, no. 3693; Keleş 2003: 315, no. 211.
- c-) Magistrat (memur) ismi, Δ**
33. *Ön Yüz* Önceki gibi. Sarkıtlı şerit küpe. Sağ alt kenarda derinkesik.
Arka yüz Önceki gibi. [ΔA]TA. Kartalın kanadı ucunda, magistrat, Δ.
Env. No. 358
Ağr/Ölç/Yön AR drahmi; 6.12 gr.; 20 mm.; 9h.
Ref. ?. **Not.** Barbarik tip.

Grup XVII: Magisrat ismi belirmeyen barbarik tip (M.Ö. 370-365?)

34. *Ön Yüz* Önceki gibi. Nympe Sinope başı sola; sphenone enseden boyna inmekte, saçlar özensiz ve stilize, sivri burun altında ağız aşınmış, kulak saç topuzu altında yarım şekilde ve kulak önünde kalın bir saç buklesi gösterilmiştir. Boynun arkasından başa doğru kesik çizigi.
- Arka yüz* Yuvarlak çukurluk (incus) içinde deniz kartalı pençeleriyle kaldırdığı yunus ile sağa uçuyor; kartalın kanadı altında 5 veya 6 harften oluşmuş okunamayan memur ismi ve kent lejandı ters (sağdan sola) yazılmış.
- Env. No.* 374
- Ağr/Ölç/Yön* AR drahmi; 5.79 gr.; 20 mm.; 12h.
- Ref.* SNG BM IX: LII, 1445; Keleş 2003: 309, 192.
- Not.** Barbarik tip.

LEVHA I

A: Definenin Konvervasyon Öncesi Durumu

B: Definenin Konvervasyon Sonrası Durumu

LEVHA II

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

LEVHA III

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

LEVHA IV

25

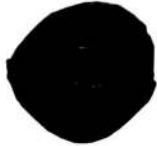
26

27

28

29

30

31

32

33

34

